

Osmanlı Nesrinin Folklorik Üslup Özellikleri

Tuba Işınsoy Durmuş*
Mehmet Gürbüz**

Öz

Bu çalışmada daha önce bir araştırmaya konu olmamış olan mensur metinlerde folklorik üslup kullanımını araştırılacaktır. Araştırmanın amacı, seçilen metinlerin kelime, kelime grubu ve cümle yapıları üzerinde yapılacak incelemelerle mensur metinlerde görülen folklorik üslubun özelliklerinin belirlenmesidir. Buradan hareketle, bir metin hangi özellikleri gösterirse folklorik üsluba dâhil edilebilir sorusuna yanıt aranmaya çalışılacaktır. Ayrıca konuyla ilgili bazı çalışmalarda -yanlış bir bilgi olarak- dile getirilen folklorik üslubun sadece kuruluş dönemi metinlerinde kullanıldığı görüşünün doğruluğu sorgulanacak, folklorik üslubun Osmanlı'nın son dönemine kadar ortaya konan metinlerde ne ölçüde takip edilebileceği sorusuna da cevap aranacaktır. Bu çerçevede farklı dönem ve türlere ait metinler üslup özelliği açısından değerlendirilerek nesir metinlerinin taşıdığı özellikler üzerinden bir inceleme öngörülmüştür. Çalışmada örnekleme yöntemi üzerinden veriler alınmış, metinlerin %90'ı hakkında fikir verebilecek kadar bölüm incelemeye dâhil edilmiştir. Bu inceleme sonucunda bir metin hangi özellikleri gösterirse folklorik üsluba dâhil edilmelidir sorusuna cevap olabilecek veriler bir araya getirilecek; bu sonuçların ne anlam taşıyacağı üzerine değerlendirmeler yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Osmanlı nesri, folklorik üslup, üslup tasnifleri

Geliş Tarihi: 15 Haziran 2017 – Kabul Tarihi: 15 Ağustos 2017

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Durmuş, Tuba Işınsoy - Mehmet Gürbüz (2018). "Osmanlı Nesrinin Folklorik Üslup Özellikleri". *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 87: 101-128.

* Doç. Dr., TOBB ETÜ, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü - Ankara/Türkiye
tdtubadurmus@gmail.com

** Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü - Konya/Türkiye
meingurbuz@gmail.com

Giriş

Osmanlı edebiyatı üzerine yapılan araştırmalarda -şiirle karşılaştırıldığında- nesir alanı ihmal edilmiş gibi görünmektedir. Belki de bu ihmalin bir sonucu olarak cevap verilmesi gereken pek çok soru ortada durmaktadır. Edebîlik ölçütünün ne olduğu, hangi metinlerin edebiyat araştırmalarının ilgi alanına girmesi gerektiği meselesi başta olmak üzere ele alınan metinlerin hangi yöntemlerle inceleneceği ve ne tür bilgiler elde edileceği, elde edilen bu bilgi birikimiyle ne yapılacağı, bu birikimin hangi bakış açısıyla nasıl değerlendirileceği edebiyat araştırmacısını bekleyen öncelikli meselelerdir. Hem bütün bir külliyyatın hem de daha özeldede ayrı ayrı metinlerin Osmanlı kültürünü anlamada günümüz insanına sunabileceği imkânlarla bunların ortaya çıkarılmasını sağlayacak yöntemler de sorgulanması gereken konulardandır. Meseleye daha yakından bakıldığında nesrin üretim süreci ve üretim biçimleri gibi teknik konularda da cevap bulunması gereken sorular mevcuttur. Bu çerçevede metnin değerlendirilmesine ilişkin sorunlardan başlıcaları “nesr”in ve “üslub”un sınıflandırılması meselesidir.

Konu üzerine yapılan çalışmalarda klasik Osmanlı nesri farklı şekillerde sınıflandırılmıştır. Âşık Çelebi, nesri “a lâ nesir” ve “ednâ nesir” olarak ikiye ayırır¹. Recâizâde Mahmûd Ekrem (1299: 192-208), “üslûb-ı sâde”, “üslûb-ı müzeyyen” ve “üslûb-ı âlî” şeklinde², Tahir Olgun, “nesr-i mürsel” ve “nesr-i müseccâ” biçiminde (İsen 2011: 149), Fahir İz (1996: V-XVII) ise “sade nesir”, “orta nesir” ve “süslü nesir” olarak tasnif etmişlerdir³. Süleyman Çaldak (2006: 75-76), nesri “sade” ve “süslü” olmak üzere iki başlık altında değerlendirmiş, Mine Mengi ise (2007: 44) “divan” ve “halk” nesri olarak ikiye ayırmıştır. M. Fatih Köksal, eski edebiyat nazariyesi ve belagat kitaplarında “üslûb-ı sâde”, “üslûb-ı müzeyyen” ve “üslûb-ı âlî” şeklinde yapılan tasnif yerine, günümüzde “sade nesir”, “orta nesir” ve “süslü nesir” tabirlerinin kullanıldığını belirtmiştir. Köksal, ilk sınıflandırmanın halk nesri denilebilecek eserlerle “üslûb-ı müzeyyen” arasında kalan ve bu iki üslûba da dâhil edilemeyecek eserleri kategorize etmediğini ifade eder. Yine bu tasnifte “üslûb-ı âlî” olarak adlandırılan ağdalı nesir ile “üslûb-ı müzeyyen”in aynı sınıfta değerlendirildiğini; hâlbuki bu iki tarzın dil ve üslup bakımından olduğu gibi yazılış gerekçeleri bakımından da birbirinden ayrıldığını kaydeder. Köksal bu tasniflerdeki eksiklikleri izale edecek yeni bir tasnif olarak klâsik Türk edebiyatının nesrini “sade nesir”, “orta nesir”, “süslü nesir” ve “ağdalı nesir” olmak üzere dört grupta değerlendirir (Köksal 2009: 13-14). Atabey Kılıç da (2016: 77) Osmanlı nesri üzerine

yapılan sınıflandırmaların ve adlandırmaların yetersizliğine ve isabetsizliğine işaret ettiği çalışmada nesir üslubunun şiirde olduğu gibi ekol hâline gelmiş belli başlı nesir yazarlarının üsluplarını nirengi noktası olarak kabul ederek eserlerin üslubunu belirtmek üzere “Nergisî, Veysî, Sinan Paşa veya Nâbî üslubu ile yazılmıştır.” gibi bir tanımlamaya gidilebileceğini belirtir. Başka bir alternatif olarak da yine şiir için kullanılan “âşıkâne, hikemî, dünyevî, şûhâne” gibi adlandırmaların nesir için de üretilebileceğini söyler. Menderes Coşkun (2010: 73-74) ise değişik bakış açılarına göre konuşma üslubu, yazı dili veya üslubu, sade üslup, kapalı üslup, edebî (bedî) üslup, süslü (tekellüflü) üslup, metaforik (teşbih ve istiareli) üslup, secîli (müseccâ) üslup, âlî üslup, ilmî (mustalah) üslup, öğretici (didaktik, talimî) üslup, vaaz üslubu, hitabet üslubu, hikâye üslubu gibi çok sayıda üslup türü olabileceğini belirterek üslubun bireyselliğine vurgu yapar ve birtakım kurallar üzerinden birden çok eserin üslubunu tanımlamak üzere genellemeler yapılamayacağını ifade eder⁴.

Osmanlı nesri üzerine yapılan çalışmalarda üslup türleri dışında üslubu belirlemek için kullanılacak yöntemler konusunda da bir anlaşmazlık/belirsizlik söz konusudur. Yapılacak bir üslup çalışmasının bireysel olarak yazara mı, tek bir esere mi, bütün bir edebî türe mi, belirli bir döneme mi yoksa tüm Osmanlı nesir geleneğine mi odaklanacağı başka bir problemdir. Üslup üzerine yapılacak tespitlerin okuyucunun/araştırmacının şahsî sanatsal beğenisi üzerine inşa ettiği/etmek durumunda olduğu öznel bakış açısından nasıl kurtarılabilirliği ve yapacağı tespitlerin nesnel bir zemine oturtulabilmesi için gerekli olan bakış açısının ve yöntemin nasıl inşa edileceği de çözüm bulunması gereken başka bir problemdir. Bu noktada geliştirilecek yöntemin bütün metinlerin üslup araştırmaları için kullanılabilir bir kuşatıcılıkta olması gerektiğinin de göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Bir eserin/yazarın üslubunun incelenbilmesi için yazım sürecini yazarla birlikte deneyimlemeye çalışmak araştırmacıya bir fikir verebilir. Bir Osmanlı nesir yazarı, eser kaleme almaya hangi şartlar altında, ne zaman ve nasıl karar verir? Onun böyle bir çabaya girişmesinde hangi faktörler etkili olmuştur? Yazar, eser kaleme alarak hangi arzularına/isteklerine ulaşmayı amaçlar? Eserin konusunu seçmesinde ne tür etkenler yazarı yönlendirir? Tek etken yazarın kendisi midir; yoksa ulaşmaya çalıştığı potansiyel okuyucu kitlesinin ihtiyaçları, eğilimleri, önemsedikleri vb. yazarın seçiminde etkili olmuş mudur? Yazarı yazmaya iten etkenlerden birinin birikim sahibi olduğu konuda top-

luma yararlı bir faaliyette bulunarak duygusal ve meslekî bir tatmin duygusu yaşamak olduğu tahmin edilebilir. Diğer yandan Osmanlı okur-yazarları arasında prestijli bir konum elde etmek, bilim ve sanat muhitinde kendisine bir yer açmak ve belki bir haminin himayesine girmek gibi muhtemel amaçlara ulaşmayı hedeflediği düşünülebilir. Tıp kitapları, dinî-tasavvufî konularda kaleme alınmış eserler, savaş sanatı üzerine yazılmış metinler, firsat ve kıyafet ilmi üzerine yapılmış çalışmalar gibi bilimsel eserlerin toplumun ihtiyaç duyduğu bilgi birikimini aktarma amacı taşıdığı açıktır. Aynı toplumsal amaçların “şairleri unutulmaktan kurtarmak” söylemi üzerinden biyografik eserler için de kurgulandığı bilinmektedir. Hatta çoğunlukla bireysel derlemeler olarak kabul görmüş olan genelde mecmuaların ve daha özelde münşeat mecmuaları, fetva mecmuaları gibi düz yazı biçiminde kaleme alınmış metinleri toplayan mecmuların da ileride ihtiyaç duyulacak bilgileri depolamak üzere derlendiği bizzat derleyicilerinin ifadeleriyle sabittir. Örnekleri çoğaltılabilecek bu tür tespitlerden hareketle birer sanat eseri olmakla birlikte edebî metinlerin okurun ihtiyacına binaen üretildiği söylenebilir. Bu da bizleri eser yazma noktasında ve eserin konusunun seçiminde okuyucunun ve toplumun ihtiyaçlarının yazarı yönlendirdiği sonucuna ulaştırmaktadır. Bu bağlamda okurlar/eleştirmenler tarafından üslubu tanımlamak için kullanılan “hoş”, “güzel”, “başarılı”, “kapalı”, “açık”, “girift”, “sade”, “yalın”, “anlaşılır” gibi terimlerin -lafız olarak aynı kalsalar bile⁵- işaret ettikleri anlatım biçimlerinin değişiklik göstereceği söylenebilir. Söz gelimi 16. yüzyılda kaleme alınmış bir eserin üslubu o dönem okuyucusuna hitap ederken benzer bilgi birikimine ve ilgi düzeyine sahip olan 17. yüzyıl okuyucusuna aynı düzeyde anlaşılır gelmeyebilir; birisi için “açık, sade, anlaşılır” olan üslup, diğeri için “kapalı, girift, anlaşılmaz” olabilir. Zira yazar gibi okuyucunun da üslup anlayışı dönemin birikimi, dil anlayışı ve estetik algısı tarafından şekillendirilir. Bu çerçevede dönem okur-yazarlarının donanımları ve beğenileri doğrultusunda meydana getirilmiş bir “dönem üslubu”ndan söz edilebilir mi sorusu akla gelmektedir.

Osmanlı döneminde üretilmiş eserlere yakından bakıldığında her bir eserin diğer eserlerden farklı bir üslubunun olduğu hatta aynı eser içerisinde birden fazla üslup çeşidinin kullanıldığı görülmektedir. Bundan başka teker teker her bir yazarın bireysel üslup özellikleri olduğu da dikkati çekmektedir. Ancak daha geniş bir çerçeveden bakıldığında bütün yazar ve eser temelli bu şahsîliklerin ortak bir “dönem üslubu” etrafında kümelenmiş nüanslar hükümünde olduğu varsayılabilir. Bu bakımdan eser ve şahıs üslupları üzerine ya-

pıllacak araştırmalarda dönem üslubunun da mutlak surette değerlendirilmesi gerekmektedir.

Mustafa İsen, metnin söz varlığı ile üslubunun her zaman örtüşmeyebileceğini⁶, aynı eserin içerisinde bile farklı dil ve üslup düzeylerine uygun bölümler yer alabileceğini belirtirken eser ve kişisel üslubun değişkenliğine işaret eder. İsen, mensur eserleri üslup özelliklerine göre sınıflandırmanın ancak genel görüntüyü resmetmek açısından işlevsel olabileceğini ifade ederek üslup çalışmalarındaki yeni yönelişler doğrultusunda klasik anlayış içindeki üslup anlayışının “folklorik/şifahi üslup”, “ilmî üslup”, “resmî üslup” ve “bediî/estetik üslup” başlıkları altında ele alınabileceğini belirtir (2011: 149).

Yukarıda sözü edilen tasnif çalışmalarından hareketle bu çalışmada, dönem üslubu dikkate alınarak, daha önce bir araştırmaya konu olmamış olan mensur metinlerde folklorik üslup kullanımı araştırılacaktır. Araştırmanın amacı, seçilen metinlerin kelime, kelime grubu ve cümle yapıları üzerinde yapılacak incelemelerle mensur metinlerde görülen folklorik üslubun özelliklerinin belirlenmesidir. Buradan hareketle, bir metin hangi özellikleri gösterirse folklorik üsluba dâhil edilebilir sorusuna yanıt aranmaya çalışılacaktır. Ayrıca konuyla ilgili bazı çalışmalarda -yanlış bir bilgi olarak- dile getirilen folklorik üslubun sadece kuruluş dönemi metinlerinde kullanıldığı görüşünün doğruluğu sorgulanacak, folklorik üslubun Osmanlının son dönemine kadar ortaya konan metinlerde ne ölçüde takip edilebileceği sorusuna da cevap aranacaktır. Böylece bir üslup özelliğini takip ederken dönemsel olarak hangi üslup özelliklerinin parçası olduğu hakkında da değerlendirmelerde bulunmak mümkün olabilecektir. Bunun yanında dönemsel üslup değişimlerini belirleyen ve şekillendiren işin teorisini ortaya koyan şair/yazarlar ve hamilerin tutumları da gerekli yerlerde çalışmanın konusu olacaktır. Yukarıda tartışıldığı üzere dilin ifade imkânlarının toplumun bütün eğitim ve kültür seviyesinden her ferdi için sürekli bir değişim içerisinde olduğu kabulünden hareketle bu üslup türünün yüzyıllar içerisindeki değişimi ve buna paralel olarak kullanım biçimleri araştırılacaktır.

Batı Türkçesinin başlangıcı olan 13. yüzyıldan, İstanbul’un fethine kadar olan kuruluş veya klasikleşme öncesi dönemde, yeni ortaya çıkan bir yazı dilinin doğuş, emekleme, yürüme ve koşma sürecine tanık olmaktadır. Bu süreçte Orta Çağ’ın şartları daha çok nazımdan yanadır ancak yeni bir dinin ve onun oluşturmaya çalıştığı bir toplumsal yapının yeni bir coğrafyadaki

varlığı karşısında, nazımın üstünlüğüne rağmen, dinî içerikli ve didaktik yapılı mensur eserlerin ilk dikkati çeken örnekler olması son derece tabii hatta gereklidir. Çünkü yeni bir dinin kabul edilmiş olması, beraberinde hadis, ilmihal, İslam tarihleri, dinî-destani eserler, menakıbnameler gibi dinî içerikli metinlerin yazılmasını da gerektirmiştir. Yazarların niyeti estetik öncelikten çok, dinî heyecanı tasavvufi birikimlerini kullanarak ortaya koymak olmuş böylece yeni bir yazı dilinin de temeli atılmıştır. Mensur metinlerin edebî bir yazı diline doğru dönüşümünün nazımla aynı zamanda olmadığı, nazımda İstanbul'un fethiyle elde edilen belli bir dil yetkinliğinin nesirde ancak Kanuni döneminde elde edilebildiğini belirtmek gerekir. Söz konusu metinler, konuşma diline yakın olmaları, kısa ve devrik yapılı cümlelerden oluşmaları, didaktik olmaları ve Türkçe kelime kullanımının ağır basması sebebiyle folklorik üslup özelliği gösteren metinler olarak değerlendirilmektedir. Ancak konu ile ilgili kaynaklarda folklorik üslubun daha çok şiir üzerinden ve Necâti Bey ile başlayan, Bâkî, Şeyhülislam Yahyâ, Sâbit ve Nedîm'e uzanan bir çizgide değerlendirildiği, bazen de mahallîleşmenin bir özelliği olarak da tanımlandığı görülmektedir. Böyle bir değerlendirmede adı geçen şairlerin üretimde buldukları yüzyılların farklı olması onları ortak bir üslup adı altında bir arada düşünmemizi zorlaştırmakta ve bazı soruları akla getirmektedir. Bunlardan ilki mahallîleşmenin Nedîm'de ve 18. yüzyıldaki görüntüsünün bilinçli bir tercih olmasına karşın aynı bilinç durumunun kuruluş dönemi şairleri için söylenemeyeceği meselesidir. Konu hakkında yapılmış çalışmalarda 18. yüzyıl divan edebiyatından söz edilirken folklorik üslubun mahallî öğeleri öne çıkarması sebebiyle mahallî üslupla bir arada düşünüldüğü görülmektedir. Söz konusu yüzyıl için bu durum aykırı görünmezken divan edebiyatının başlangıç dönemlerinden itibaren son dönemine kadar folklorik üslup ile eserler kaleme alındığı düşünüldüğünde ve bu durum bilinçli bir sadelik hareketi olarak değerlendirildiğinde ilk dönemlere dair metinlerde mahallîleşme özelliklerinden söz edebilmek de pek mümkün görünmemektedir. Kuruluş döneminde şairlerin bilinçli bir tercihinden çok bu tarz metinlerin yazı dilinin doğal seyri içinde üretilmiş olması akla daha yatkın gelmektedir. Bu çerçevede hangi özellikleri taşıyan metinleri folklorik üslup özelliği gösteren metinler olarak değerlendirmeliyiz sorusu da akla gelmektedir. Söz konusu üslup ile en yaygın olarak eserlerin verildiği dönem, kuruluş dönemidir ancak toplumsal yapının değişimine göre konuşma dilinin yazı diline yakınlaşması veya yazı dilinden uzaklaşması dikkate alındığında divan edebiyatının son dönemine

kadar folklorik üslubun etkilerinin edebî metinlerde az da olsa görüldüğü söylenebilir. Dilin klasik bir seviyeye ulaştığı 16. yüzyıldan itibaren dış etkilerin arttığı, dilin iç dinamiklerinin artışıyla resmî üslubun, estetik üslubun oluşmaya ve üslup tarzlarının çeşitlenmeye başladığı dönemde ortaya konan eserlerde de -ağır basmamakla birlikte- folklorik üsluba dâhil edilebilecek özellikler yer almaktadır. Dolayısıyla edebiyat tarihlerinde sıklıkla söz edilen folklorik üslubun kuruluş dönemi metinlerinin üslubu olduğu bilgisinin ağırlık kazanması, daha sonraki dönemlerde üretilen metinlerde bu üslubun ne ölçüde varlık gösterdiği sorusunun araştırılmasının önüne geçmiştir. Folklorik üslubun sonraki dönemlere ait metinlerde devam ettirilmesi doğaldır çünkü toplumsal tabakalaşmada her üsluba uygun özellikler gösterecek hem üreten hem de okur potansiyeline uygun üslup tarzlarına ihtiyaç vardır. Üstelik kuruluş döneminde ortaya konan metinlerin tamamı için de bu üslubun hâkim olduğunu söylemek mümkün değildir. Dönem üslubuna dair özellikleri ortaya koyarken münşeat, tezkire gibi bazı türlerin bu üslup çerçevesinde ilerlemediği, türün model aldığı Arap ve Fars edebiyatındaki örnekler dikkate alınarak oluşturulduğu görülmektedir. Mesela *Teressül*den başlayarak bütün münşeat tarzı eserler baştan beri sanatkârane tarzda yazılmıştır, öbür türlerde karşımıza çıkan ilk örneklerin daha sade dil ve üslup anlayışı münşeatlarda görülmez. Bu yüzden bu metinlerde Türkçe kaynaklı kelime oranları yüzyılın diğer örnekleriyle mukayese edilemeyecek kadar düşüktür. Tezkirelerin ilk örnekleri için de benzer bir yorum yapılabilir. Anadolu sahasında ortaya konan tezkirelerin ilk ve en sanatlı örnekleri 16. yüzyılda kaleme alınmıştır. Bu durumda dönemin üslubuna dair söz edilebilecek özelliklerde türlere göre de değerlendirme yapmanın gerekliliği önem kazanmaktadır.

Folklorik üslubun özelliklerine dair yapılacak bir incelemede göze çarpan ilk husus cümle yapısıdır. Bu döneme ait metinlerin büyük çoğunluğu, yeni kabul edilen bir medeniyetin daha önce Arapça ve Farsça olarak yazılan temel konularının Türkçeye aktarımından ibaret olduğu için ortaya konan metinler genellikle o dillerin cümle yapısı özelliklerini yansıtır. Bu noktada yukarıda söz edilen münşeat, tezkire gibi bazı türlerin de bu çerçevede geleneğin aktarımıyla devr alındığı düşünüldüğünde benzer bir sürecin söz konusu türler için neden gelişmediği sorusu akla gelebilir ve bunun çelişkili bir durum olduğu düşünülebilir. Kuruluş dönemine ait yukarıda sözü edilen münşeat gibi türlerin folklorik üslup özelliklerine yaslanmadan, devralınan geleneği devam ettirmelerine karşın bu dönemde ortaya konan ürünlerin neredeyse

tamamının folklorik üslubu tercih etmeleri, dil kullanımını ve şair/yazarların yerel dile yaslanmaları meselesini düşündürmektedir. Dolayısıyla aradaki farkın yerel dile ait unsurları nazım/nesre dâhil etmek olduğu söylenebilir. İlginç olan durum şudur ki İstanbul Türkçesine ve folklorik üsluba dair ortaya konan çalışmaların tamamının şiir ve şairler üzerinden ilerlediği görülmektedir. Hâlbuki üslup çalışmalarında cümle yapısı ilk olarak bakılması gereken husus ise nesir üzerinden bunun takibinin daha iyi yapılabilmesi gerekir. Bu manada nesir metinlerinde folklorik üslup özelliği arandığında cümle kuruluşu açısından bakılması gereken özellikler de bellidir. Örneğin bu dönem metinlerinde devrik ve kısa cümle kullanımının görülmesi beklenir. Bu dönem metinlerinin bir diğer özelliği de kullanılan kelimelerin büyük çoğunluğunun Türkçe olmasıdır. İslam diniyle gelen kavramlar hariç tutulacak olursa kullanılan kelimelerin hemen tamamı Türkçedir. Daha sonraki dönem metinlerinde karşılaşılabilecek olan Arapça ve Farsçaya ait gramer kurallarına bağlı kullanımlara bu dönem metinlerinde rastlanmaz. Çok nadir olarak görülen yegâne kural Farsça isim ve sıfat tamlamalarıdır. Kısa cümleler ve bildirme ögesi ön plana çıkmış fiiller bu üsluba hâkimdir. Yeni bir medeniyetin ikame edilmeye çalışıldığı bir dönemde ortaya konan metinlerin muhtevası da didaktik özellikler taşır. Başlangıçta ahlaki, dinî ve tarihî eserlerin kayda değer bir kısmı nesir olarak kaleme alınmıştır. Bu eserlerin dili çok sade, ifadeleri açıktır. Yabancı kelime, tamlama ve gramer şekillerine zaman zaman bu örneklerde rastlanmakla birlikte Türkçe yazmak ve tercümelerde sade bir dil ve üslup kullanmak bu eserlerin başlıca özelliğidir. Çünkü bu durum, yeni teşekkül eden bir edebî dil olması açısından hem yazar hem de onu okuyacak olan muhatap kitle açısından bir zorunluluktur. Çoğu Arapçadan dilimize giren yabancı kelimelerin de tamamına yakını sade, günlük hayatta tercih edilen kelimeler olup bunların da önemli bir kısmı dinî tabirlerdir. Bu dönem metinlerinde, sanılanın aksine, Farsçanın oranı oldukça düşüktür.

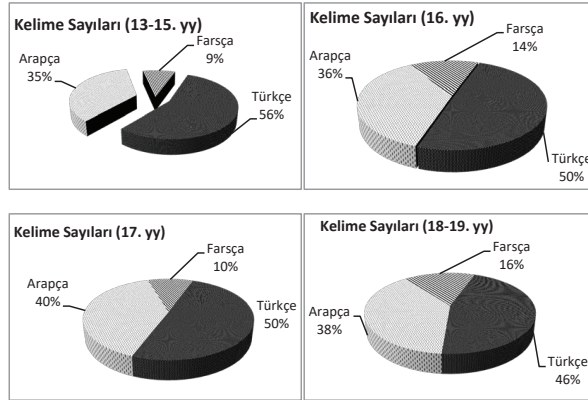
Bu özellikler açısından bakıldığında bu üslubu nesir metinleri üzerinden takip etmek, dönem üslubunu belirleyebilmek adına daha çok malzeme sunacak ve böylece daha sağlıklı sonuçlar ortaya çıkaracaktır.

Çalışmada nesir metinleri, daha kuşatıcı bir çerçeve ortaya koyması sebebiyle kronolojik olarak ve dönem üslubu özellikleri göz önünde bulundurularak değerlendirilecektir.

Makalede, folklorik üslup özelliklerini en belirgin olarak değerlendirebileceğimiz, kuruluş dönemi olarak adlandırılan 13-15. yüzyıla dair 9 metin incelenmiştir. Bu metinler, *Hazret-i Ali Cenkleri*, *Dânişmendnâme*, *Makâlât*, *Marzubânnâme*, *Saltıknâme*, *Tezkîretü'l-Evliyâ Tercümesi* gibi daha çok dönemin özelliğini yansıtan dinî-tasavvufi içerikli metinlerdir. Bunun yanında *Âşık Paşazâde Tarihi*, *Kânunnâme-i Âl-i Osmân (Fatih Kanunnamesi)*, *bir tıp metni olan Hazâ'inüs-Sa'âdât* gibi dönem üslubunu fark etmek adına belirleyici olabilecek farklı türlerden de yararlanılmıştır. Metin seçiminde dönem içinde ilmî, resmî üslup gibi farklı üslup türlerine dâhil edilebilecek metinler dışarıda bırakılmıştır. Ancak sonraki yüzyıllara ait metinler incelenirken sıklıkla vurgulanacağı üzere bir üslup türüne dâhil edilen bir metnin başka bir üslup türü ile ortak özellikler gösterebileceği muhakkaktır. Dolayısıyla temelde üslup türlerine göre seçilen metinlere, çalışmada gerekli görüldüğünde göndermeler yapılacaktır. Benzer yöntem sonraki yüzyıllarda yazılmış metinlerin seçimi için de uygulanmıştır. Vurgulanması gereken bir nokta da bir üslup özelliğinin bütün yüzyıllar için aynı ölçüde veri sunamayacağı gerçeğidir. Folklorik üslup özelliği gösterdiği düşünülen 15. yüzyıla ait bir metin ile 17. yüzyıla ait bir metin incelendiğinde, içinde üretildiği yüzyılın farklılıkları çerçevesinde bu iki metinde dilin kullanımının, cümlelerin kelime sayısı vs. açılarından farklılıklar göstermesi doğaldır. Çalışmada, metin seçiminde tercih edilen ölçü, kendi dönemi içinde, dönem üslubu açısından bakıldığında estetik özellikler gösterme açısından çizginin altında kalan metinlerdir. 16. yüzyılla birlikte estetik üsluba evrilen bir gelişim çizgisinde her düzeyde okura hitap edebilecek metinler de her dönem kuşkusuz ortaya konmuştur. Bu çerçevede sonraki yüzyıllara ait metin seçiminde de bu durum gözetilmiştir. 16. yüzyıldan farklı türlerde *Esrârü'l-Ârifîn*, *Anonim Satır Altı Kur'an Tercümesi*, *Tütînâme*, *Netâyicü'l-Aimâl ve Menâhicü'l-Ebrâr*, *Mehekkül-İlm ve'l-Ulemâ*, *Câmi'ül-Hikâyât*, *Şîr-i Dilâr bâ-Mihr-i Münîr* gibi folklorik üslup özelliği gösteren 7 metin; 17. yüzyıldan ise *Abdal Mûsâ Velâyetnâmesi*, *Kitâb-ı Müstetâb*, *Hikâyet-i Sipâhî-i Kastamonî ve Tütî-i Şekeristân*, *Vasiyetnâme (Birgili Muhammed Efendi)*, *Peçevî Tarihi*, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi* değerlendirmeye alınmıştır. 18 ve 19. yüzyıllardan da *Şehnâme Tercümesi*, *Nasihatnâme ve Tevhîd-i Zât*, *Tıflî Hikâyeleri* çalışmaya dâhil edilmiştir. Bunlardan başka yüzyılı tespit edilememiş olan *Ahvâl-i Kıyâmet*, *Şerhu Hutbeti'l-Beyân* da değerlendirmeye alınmıştır. Bu çerçevede farklı dönem ve türlere ait metinler üslup özelliği açısından değerlendirilerek nesir metinlerinin taşıdığı özellikler üzerinden bir inceleme öngörülmüştür.

Çalışmada örnekleme yöntemi üzerinden veriler alınmış, metinlerin %90'ı hakkında fikir verebilecek kadar bölüm incelemeye dâhil edilmiştir. Bu inceleme sonucunda bir metin hangi özellikleri gösterirse folklorik üsluba dâhil edilmelidir sorusuna cevap olabilecek veriler bir araya getirilmiştir. Elde edilen verileri şöyle sıralayabiliriz:

Kuruluş dönemi olarak adlandırdığımız 13-15. yüzyıllardan seçilen metinler Arapça, Farsça, Türkçe dil tercihleri açısından değerlendirildiğinde, incelenen 5000 kelimedenden 2.789 kelimenin Türkçe, 1.767 kelimenin Arapça ve 450 kelimenin ise Farsça olduğu görülmektedir. 16. yüzyılda kaleme alınmış eserlerden değerlendirmeye alınan 4000 civarındaki kelimedenden Türkçe kelime sayısının 1.957, Arapça kelime sayısının 1.441, Farsça kelime sayısının ise 547 olduğu tespit edilmiştir. Klasik dönem olarak değerlendirilen 17. yüzyılda kaleme alınmış toplam 6 metinden örneklem yöntemiyle alınan 3500 civarındaki kelimenin dillere göre dağılımı şu şekildedir: Türkçe kelime sayısı 1.620, Arapça kelime sayısı 1.272, Farsça kelime sayısı 330. Klasik sonrası dönem olarak nitelenen 18 ve 19. yüzyıllara ait metinlerde ise 2500 civarında kelimenin 1056'sı Türkçe, 885'i Arapça ve 366'sı Farsçadır. Bu sayısal verilerin grafik olarak karşılığı ise şöyledir:

Bu verileri eserlere göre daha ayrıntılı şekilde değerlendirdiğimizde şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır: 13-15. yüzyıla ait *Hazret-i Ali Cenkleri*'nde değerlendirmeye alınan toplam 774 kelimenin 357'si Türkçe, 321'i Arapça ve 96'sı Farsçadır. *Dânişmendnâme*'de 886 kelimedenden 571'i Türkçe, 236'sı Arapça ve 79'u Farsça; Hacı Bektâş-ı Veli'nin *Makâlât*'ında 386 kelimenin 158'i Türkçe, 127'si Arapça ve 22'si Farsça; Şeyhoğlu Sadrüddin'in *Mar-*

zubânnâmesi'nde 690 kelimenin 495'i Türkçe, 112'si Arapça, 83'ü Farsça, *Saltıknâme*'de 285 kelimenin 225'i Türkçe, 176'sı Arapça ve 43'ü Farsça; *Tezkîretü'l-Evliyâ Tercümesi*'nde 426 kelimenin 232'si Türkçe, 172'si Arapça, 22'si Farsça; *Hazâ'inüs-Sa'âdat*'ta incelenen 806 kelime içinde 502'si Türkçe, 244'ü Arapça ve 60'ı Farsça; *Kânunnâme-i Âl-i Osmân*'da (*Fatih Kanunnamesi*) ise 297 kelimededen 146'sı Türkçe, 129'u Arapça ve 22'si Farsçadır. 16. yüzyıl örneklerine baktığımızda da benzer bir durumla karşılaşılıyor. İncelediğimiz metinlerden *Esrârü'l-Ârifîn*'de 581 kelimenin 293'ü Türkçe, 237'si Arapça, 51'i Farsça; *Anonim Satır Altı Kur'ân Tercümesi*'nde incelemeye alınan 557 kelimededen 362'si Türkçe, 156'sı Arapça ve 39'u Farsça; *Tûtînâme*'de 422 kelimenin 199'u Türkçe, 137'si Arapça ve 86'sı Farsça; *Netâyicü'l-A'mâl ve Menâhicü'l-Ebrâr*'da 425 kelimenin 202'si Türkçe, 195'i Arapça, 28'i Farsça; *Mehekkü'l-İlm ve'l-Ulemâ*'da 421 kelimededen 204'ü Türkçe, 190'ı Arapça ve 27'si Farsça, *Câmi'ül-Hikâyât*'ta 625 kelimenin 315'i Türkçe, 276'sı Arapça ve 34'ü Farsçadır. 17. yüzyıl metinlerinden *Abdal Mûsâ Velâyetnâmesi*'nde 315 kelimededen 176'sı Türkçe, 111'i Arapça ve 19'u Farsça; *Hikâyet-i Kastamonî ve Tûtî-i Şekeristân*'da 633 kelimededen 303'ü Türkçe, 224'ü Arapça ve 106'sı Farsça; *Birgili Muhammed Efendi'nin Vasîyetnâmesi*'nde 626 kelimededen 354'ü Türkçe, 242'si Arapça ve 30'u Farsça; *Peçevî Tarihi*'nde 409 kelimededen 230'u Türkçe, 135'i Arapça ve 40'ı Farsça; *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*'nde 654 kelimededen 335'i Türkçe, 227'si Arapça ve 92'si Farsçadır. 18-19. yüzyıllara ait incelediğimiz metinlerden *Şehnâme Tercümesi*'nde 554 kelimededen 284'ü Türkçe, 133'ü Arapça, 137'si Farsça; *Tifli Hikâyeleri*'nde ise 977 kelimededen 446'sı Türkçe, 361'i Arapça ve 170'i Farsçadır.

Sayıardan ve oranlardan görüldüğü üzere metinlerde Türkçe hâkim dil olmakla birlikte Arapçanın söz varlığı olarak etkisi de önemlidir. Farsça, metinlerin tümünde en az söz varlığı ile temsil edilmektedir. Osmanlı nesir metinlerine dair yaygın kanı, kuruluş döneminden sonra estetik üslup özelliği gösteren klasik döneme ait nesir metinlerinde hem kullanılan sözcük sayısı hem de bu sözcüklerin kullanım sıklığı bakımından belirgin hatta hâkim bir Arapça ve Farsça etkisinin bulunduğuudur. Bununla birlikte her yüzyıldan folklorik üsluba dâhil edilebileceği düşünülen metinlerde ise tersine bir durum karşımıza çıkmaktadır. Sayısal verilerden ve grafiklerden görüldüğü üzere her yüzyılda folklorik üsluba dâhil edilebilecek türde metinlerin ortaya koyuluyor olması önemli bir husustur. Bu tür metinlerde dil tercihinin ağırlıklı olarak Türkçeden yana olması da üzerinde düşünülmesi gereken bir noktadır. Bu durumda

tercih edilen dil hakkında genel bir hüküm vermenin doğru olmayacağı ve her dönemde her tür üslubu destekleyen metinlerin yazılmış olduğu vurgulanması gereken temel noktalardandır. Estetik üslubu önceleyen metinlerde Türkçe kullanım oranı daha sınırlı olduğu için Türkçenin hangi öğelerde tutunduğu veya baskın olduğu konusu da ayrıca önem arz etmektedir.

Folklorik üslubun belirgin olduğu metinler üzerinde yaptığımız bu dökümden söz konusu metinlerde Türkçenin ne ölçüde yer bulduğu meselesi daha net olarak görülebilir. Folklorik üslup çerçevesinde incelenen metinlerde Türkçenin yerine ve nerelerde kullanıldığına dair şu tespitler yapılabilir:

Mustafa Durmuş, *Osmanlı Sabası Türkçe Şair Tezkirelerinin Tür Özellikleri* adlı doktora çalışmasında tezkire türü üzerinden nesir metinlerinin genel özelliklerini ortaya koymuştur. Tezkire türünün örneklerinin estetik üslup bağlamında ele alınabileceği düşünüldüğünde Durmuş'un bu tür üzerinden yaptığı tespitlerin folklorik üslup özelliği gösteren metinlerde de -nesir üslubunun genel özellikleri olarak- karşımıza çıkıyor olması önemlidir. İncelediğimiz metinlerde ortak olarak karşımıza çıkan özellikler şunlardır: Örneğin bu eserlerde cümlelerin neredeyse tamamı Türkçenin temel sözdimi "özne-tümleç-yüklem" dizilişine sadık kalınarak oluşturulmaktadır. Bu eserlerde yüklemleştirici unsurlar yine Türkçedir. Bildirme ekleri, ekfiilin çekimli biçimleri, kip ve şahıs ekleri hep Türkçedir. Bu eserlerde cümle sonlarında, yüklemi fiil olanlarda bu fiillerin neredeyse tamamı Türkçedir. İncelediğimiz metinlerde 13-15. yüzyıla ait *Hazret-i Ali Cenkleri*'nde değerlendirmeye alınan toplam 774 kelime içinde 108 fiil yer almaktadır. *Dânişmendnâme*'de 886 kelimedenden 218'i, Hacı Bektâş-ı Veli'nin *Makâlât*'inde 386 kelimenin 28'i, Şeyhoğlu Sadrüddin'in *Marzubânnâme*'sinde 690 kelimenin 134'ü, *Saltıknâme*'de 285 kelimenin 62'si, *Âşık Paşazâde Tarihi*'nde 376 kelimenin 52'si, *Tezkîretü'l-Evliyâ Tercümesi*'nde 426 kelimenin 65'i, *Hazâ'inü's-Sââdat*'ta incelenen 806 kelimenin 126'sı ve *Fatih Kanunnamesi*'nde 297 kelimedenden 19'u fiildir. Metinlerde yer alan fiillerin tamamının Türkçe olması tesadüf değildir, bu durum bizi nesir metinlerinde yer alan fiillerin Türkçe tercih edildiği sonucuna götürür. 16. yüzyıl örneklerine baktığımızda da benzer bir durumla karşılaşyoruz. İncelediğimiz metinlerden *Esrârü'l-Ârifin*'de 581 kelimenin 92'si, *Anonim Satır Altı Kur'an Tercümesi*'nde incelemeye alınan 557 kelimedenden 90'ı, *Tütinâme*'de 422 kelimenin 96'sı, *Netâyicü'l-Aimâl ve Menâhicü'l-Ebrâr*'da 425 kelime içinden 45'i, *Mehkûl-İlm ve'l-Ulemâ*'da 421 kelimedenden 43'ü, *Câmi'ül-Hikâyât*'ta

625 kelime içinden 111'i, Medhî'nin *Şîr-i Dilîr bâ-Mihr-i Münîr* eserindeki 914 kelimedenden 118'i fiildir. 17. yüzyıl metinlerinden *Abdal Mûsâ Velâyetnâmesi*'nde 315 kelimedenden 77'si, *Kitâb-ı Müstetâb*'da 598 kelimedenden 41'i, *Hikâyet-i Kastamonî ve Tûtî-i Şekeristân*'da 633 kelimedenden 58'i, *Birgili Muhammed Efendi'nin Vasîyetnâmesi*'nde 626 kelimedenden 102'si, *Peçevî Tarihi*'nde 409 kelimedenden 56'sı, *Evlîya Çelebi Seyahatnâmesi*'nde 654 kelimedenden 52'si fiildir. 18-19. yüzyıllara ait incelediğimiz metinlerden *Şehnâme Tercümesi*'nde 554 kelimedenden 75'i, *Nasihatnâme ve Tevhîd-i Zât* metnindeki 776 kelimedenden 107'si, *Tıflî Hikâyeleri*'nde 977 kelimedenden 93'ü fiildir. Değerlendirmeye alınan metinlerde Arapça ya da Farsça fiil bulunmamaktadır.

İncelediğimiz nesir metinlerinde fiil ve isimlerden sonra en çok tercih edilen kelime türü sıfattır. Bunların da çok büyük bir kısmı Türkçe belirtme sıfatlarıdır. Bu durum metinlerde filler kadar belirtme sıfatlarının da daha çok bu dilde ifade edildiğini göstermektedir. İncelediğimiz metinlerde 13-15. yüzyıllara ait *Hazret-i Ali Cenklere*'nde değerlendirmeye alınan toplam 774 kelime içindeki sıfat sayısı 26'dır. *Dânişmendnâme*'de 886 kelimedenden 45'i, Hacı Bektâş-ı Veli'nin *Makâlât*'ında 386 kelimenin 20'si, Şeyhoğlu Sadrüddin'in *Marzubânâme*'sinde 690 kelimenin 48'i, *Saltıknâme*'de 285 kelime'nin 26'sı, *Âşık Paşazâde Tarihi*'nde 376 kelimenin 7'si, *Tezkîretü'l-Evlîyâ Tercümesi*'nde 426 kelimenin 31'i, *Hazâ'inü's-Sâ'âdat*'ta incelenen 806 kelime içinde 81'i ve *Fatih Kanunnamesi*'nde 297 kelimedenden 40'ı fiildir. 16. yüzyıl örneklerine baktığımızda incelediğimiz metinlerden *Esrârü'l-Ârifin*'de 581 kelimenin 27'si, *Anonim Satır Altı Kur'ân Tercümesi*'nde incelemeye alınan 557 kelimedenden 17'si, *Tûtînâme*'de 422 kelimenin 28'i, *Netâyicü'l-Âmâl ve Menâhicü'l-Ebrâr*'da 425 kelime içinden 42'si, *Mehekkü'l-İlm ve'l-Ulemâ*'da 421 kelimedenden 35'i, *Câmi'ül-Hikâyât*'ta 625 kelime içinden 35'i, Medhî'nin *Şîr-i Dilîr bâ-Mihr-i Münîr* eserinde 914 kelimedenden 40'ı sıfattır. 17. yüzyıl metinlerinden *Abdal Mûsâ Velâyetnâmesi*'nde 315 kelimedenden 12'si, *Kitâb-ı Müstetâb*'da 598 kelimedenden 39'u, *Hikâyet-i Kastamonî ve Tûtî-i Şekeristân*'da 633 kelimedenden 30'u, *Birgili Muhammed Efendi'nin Vasîyetnâmesi*'nde 626 kelimedenden 34'ü, *Peçevî Tarihi*'nde 409 kelimedenden 32'si, *Evlîya Çelebi Seyahatnâmesi*'nde 654 kelimedenden 29'u fiildir. 18-19. yüzyıllara ait incelediğimiz metinlerden *Şehnâme Tercümesi*'nde 554 kelimedenden 35'i, *Nasihatnâme ve Tevhîd-i Zât* metninde 776 kelimedenden 25'i, *Tıflî Hikâyeleri*'nde 977 kelimedenden de 30'u sıfattır. Metinlerde kullanılan sıfatların kökenlerine bakıldığında niteleme sıfatlarının çok büyük bir kısmının Arapça ve Farsça, belirtme sıfatlarının ise Türkçe olduğu

görülmektedir. Bu durum, nesir yazarının Türkçe sıfatları bir değerlendirme ve nitelendirme aracı olarak değil, çok temel bir dilbilgisel işlev olarak belirtmek amacıyla kullandığını göstermektedir. Bir başka ifadeyle nesir yazarı, kavramsal değeri bakımından kültürel birikimi yansıtan nitelendirme sıfatları yerine en temel dilbilgisel işlevi yerine getiren belirtme sıfatlarını Türkçe olarak kullanmayı seçmiştir. Sıfatlar, özellikle de nitelendirme sıfatları, bilindiği gibi metinlerde kişi, mekân, olay vb. tasvirleri yapmak amacıyla kullanılır. İncelemeye alınan metinlerde sıfatların sayısının azlığı, folklorik metinlerdeki tasvirî/betimleyici anlatıma çok fazla yer verilmediğini göstermektedir. Bu tür tasvirlerin ağırlığının hissedildiği metinlerde ya da bölümlerde yazarın sanat yapma gayesiyle estetik üslubu tercih edeceği düşünülebilir.

Metinlere cümlelerin yapıları açısından baktığımızda da folklorik üsluba malzeme olabilecek örneklerle karşılaşırız. Cümleleri öğelerinin dizilişlerine göre değerlendirdiğimizde şöyle bir görünüm ortaya çıkmaktadır: *Hazret-i Ali Cenkleri*'nde değerlendirmeye alınan toplam 52 cümlelerin tamamı kurallı olarak dizilmiştir. *Dânişmendnâme*'de 90 cümleden 83'ü kurallı, 7'si ise devrik şekilde; Hacı Bektâş-ı Veli'nin *Makâlât*'ında incelemeye alınan 37 cümlelerin 26'sı kurallı, 11'i devrik; Şeyhoğlu Sadrüddin'in *Marzubânâme*'sinde 59 cümleden 43'ü kurallı, 13'ü devrik; *Saltıknâme*'de 49 cümlelerin 47'si kurallı, 2'si devrik; *Âşık Paşazâde Tarihi*'nde 55 cümlelerin 45'i kurallı, 10'u devrik; *Tezkîretül-Evliyâ Tercümesi*'nde 41 cümlelerin 19'u kurallı, 22'si devrik; *Hazâ'inüs-Sââdât*'ta incelenen 67 cümlelerin 57'si kurallı, 10'u devrik ve *Fatih Kanunnamesi*'nde 22 cümlelerin 22'si de kurallıdır. 16. yüzyıl örneklerine baktığımızda da benzer bir durumla karşılaşırız. İncelediğimiz metinlerden *Esrârül-Ârifîn*'de 32 cümlelerin 29'u kurallı, 3'ü devrik; *Anonim Satır Altı Kur'an Tercümesi*'nde incelemeye alınan 44 cümlelerin 15'i kurallı, 29'u devrik; *Netâyicül-Âmâl ve Menâhicül-Ebrâr*'da 32 cümlelerin 26'sı kurallı, 6'sı devrik; *Mehekkül-İlm ve'l-Ulemâ*'da 28 cümlelerin 23'ü kurallı, 5'i devrik; *Câmi'ül-Hikâyât*'ta 76 cümle içinden 71'i kurallı, 5'i devrik; Medhî'nin *Şîr-i Dilîr bâ-Mibr-i Münîr* eserinde 55 cümlelerin 54'ü kurallı, 1'i devrik şekilde oluşturulmuştur. 17. yüzyıl metinlerinden *Abdal Mûsâ Velâyetnâmesi*'nde 37 cümlelerin tamamı kurallıdır. *Kitâb-ı Müstetâb*'da 15 cümleden 14'ü kurallı, 1'i devrik; *Hikâyet-i Kastamonî ve Tütî-i Şekeristân*'da 42 cümleden 30'u kurallı, 12'si devrik; *Birgili Muhammed Efendi'nin Vasîyetnâmesi*'nde incelenen 53 cümleden 46'sı kurallı, 7'si devrik; *Peçevî Tarihi*'nde 25 cümleden 21'i kurallı, 4'ü devrik; *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*'nde 29 cümleden 26'sı kural-

lı, 3'ü de devrik şekilde oluşturulmuştur. 18-19. yüzyıllara ait incelediğimiz metinlerden *Şehnâme Tercümesi*'nde 30 cümleden 28'i kurallı, 2'si devrik; *Nasihatnâme ve Tevhîd-i Zât* metninden 28 cümleden 19'u kurallı, 9'u devrik; *Tıflî Hikâyeleri*'nde 59 cümleden ise 53'ü kurallı, 6'sı devrik cümle yapısına göre oluşturulmuştur.

Bu metinlerde yer alan cümleler sade anlatıma uygun olan az öge ile ifade etme özelliği taşımakta; dolayısıyla bu kullanım özelliği, cümlelerin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. İncelediğimiz metinlerde her bir cümlede kaç kelime yer aldığına dair bir istatistik vermemiz gerekirse *Hazret-i Ali Cenkleri*'nde değerlendirmeye alınan toplam 52 cümlede kelime sayısı ortalama 10 kelime civarındadır. Bu sayı *Dânişmendnâme*'de 90 cümlede 8, Hacı Bektâş-ı Velî'nin *Makâlât*'inde incelenen 37 cümlede 6, Şeyhoğlu Sadrüddin'in *Marzubânnâme*'sinde 59 cümlede 7, *Saltıknâme*'de 49 cümlede 7, *Âşık Paşazâde Tarihi*'nde 55 cümlede 9, *Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi*'nde 41 cümlede 8, *Hazâinü's-Sââdât*'ta incelenen 67 cümlede 8 ve *Fatih Kanunnamesi*'nde 22 cümlede 9'dur. 16. yüzyıl örneklerine baktığımızda incelediğimiz metinlerden *Esrârü'l-Ârifin*'de 32 cümlede ortalama 10, *Anonim Satır Altı Kur'an Tercümesi*'nde incelemeye alınan 44 cümlede 9, *Tûtînâme*'de 37 cümlede 6, *Netâyicü'l-Âmâl ve Menâhicü'l-Ebrâr*'da 32 cümlede 12, *Mehekkü'l-İlm ve'l-Ulemâ*'da 28 cümlede 10, *Câmi'ül-Hikâyât*'ta 76 cümlede 12, Medhî'nin *Şîr-i Dilr bâ-Mihr-i Münîr* adlı eserinde 55 cümlede 8'dir. 17. yüzyıl metinlerinden *Abdal Mûsâ Velâyetnâmesi*'nde 37 cümlede 6, *Kitâb-ı Müstetâb*'da 15 cümlede 5, *Hikâyet-i Kastamonî ve Tûtî-i Şekeristân*'da 42 cümlede 8, Birgili Muhammed Efendi'nin *Vasiyetnâme*'sinde incelenen 53 cümlede 6, *Peçevî Tarihi*'nde 25 cümlede 12, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*'nde 29 cümlede ortalama 11 kelime vardır. 18-19. yüzyıllara ait incelediğimiz metinlerden *Şehnâme Tercümesi*'nde 30 cümlede 8, *Nasihatnâme ve Tevhîd-i Zât* metnindeki 28 cümlede 9, *Tıflî Hikâyeleri*'nde ise 59 cümlede ortalama 8 kelime yer almaktadır.

Bu eserlerde cümlelerin yapılarına göre çeşitleri dikkate alındığında ise folklorik üslup özelliğine uygun olarak basit ve sıralı yapılu cümlelerin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Cümleleri bu özelliğine göre değerlendirdiğimizde *Hazret-i Ali Cenkleri*'nde incelemeye alınan toplam 52 cümleden 20'si, *Dânişmendnâme*'de 90 cümleden 50'si, Hacı Bektâş-ı Velî'nin *Makâlât*'inde incelemeye alınan 37 cümlelerin 19'u, Şeyhoğlu Sadrüddin'in *Marzubânnâme*'sinde 59 cümleden 27'si, *Saltıknâme*'de 49 cümlelerin 30'u, *Âşık Paşazâde*

Tarihi'nde 55 cümle 30'u, *Tezkîretü'l-Evliyâ Tercümesi*'nde 41 cümle 15'i, *Hazâ'inü's-Sââdat*'ta incelenen 67 cümle 35'i ve *Fatih Kanunnamesi*'nde 22 cümle 16'sı bu özelliğindedir. 16. yüzyıl örneklerine baktığımızda da benzer bir durumla karşılaşırız. İncelediğimiz metinlerden *Esrârü'l-Ârifin*'de 32 cümle 10'u, *Anonim Satır Altı Kur'an Tercümesi*'nde incelemeye alınan 44 cümle 20'si, *Netâyicü'l-Amâl ve Menâhicü'l-Ebrâr*'da 32 cümle 15'i, *Mehekkü'l-İlm ve'l-Ulemâ*'da 28 cümle 11'i, *Câmi'ü'l-Hikâyât*'ta 76 cümle içinden 30'u, Medhî'nin *Şîr-i Dilîr bâ-Mihr-i Münîr* eserinde 55 cümle 30'u bu şekilde oluşturulmuştur. 17. yüzyıl metinlerinden *Abdal Mûsâ Velâyetnâmesi*'nde 37 cümle 15'i, *Kitâb-ı Müstetâb*'da 15 cümleden 6'sı, *Hikâyet-i Kastamonî ve Tûtî-i Şekeristân*'da 42 cümleden 12'si, Birgili Muhammed Efendi'nin *Vasiyetnâme*'sinde incelenen 53 cümleden 27'si, *Peçevî Tarihi*'nde 25 cümleden 14'ü, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*'nde 29 cümleden 16'sı basit, sıralı yapıdır. 18-19. yüzyıllara ait incelediğimiz metinlerden *Şehnâme Tercümesi*'nde 30 cümleden 10'u, *Nasîhatnâme ve Tevhîd-i Zât* metninden 28 cümleden 10'u, *Tiflî Hikâyeleri*'nde 59 cümleden ise 30'u bu yapıdadır. Farsçadan kopyalanan ki'li yan cümleler ile yine Farsçadan ve Arapçadan kopyalanan bağlama unsurları ile bağlanarak uzatılan cümlelerin oranı, metinlerin hâkim dil özelliği olarak karşımıza çıkmamaktadır. İncelediğimiz metinlerde ki'li birleşik cümlelerin oranı -genel ile karşılaştırıldığında- fazla değildir. *Hazret-i Ali Cenkleri*'nde 3, *Dânişmendnâme*'de 11, Hacı Bektâş-ı Velî'nin *Makâlât*'inde 3, Şeyhoğlu Sadrüddin'in *Marzubânnâmesi*'nde 12, *Saltıknâme*'de 5, *Aşık Paşazâde Tarihi*'nde 4, *Tezkîretü'l-Evliyâ Tercümesi*'nde 9, *Hazâ'inü's-Sââdat*'ta 20 ve *Fatih Kanunnamesi*'nde 1 cümle bu özelliğindedir. 16. yüzyıl örneklerine baktığımızda da benzer bir durumla karşılaşırız. İncelediğimiz metinlerden *Esrârü'l-Ârifin*'de 8, *Anonim Satır Altı Kur'an Tercümesi*'nde 6, *Netâyicü'l-Amâl ve Menâhicü'l-Ebrâr*'da 7, *Mehekkü'l-İlm ve'l-Ulemâ*'da 2, *Câmi'ü'l-Hikâyât*'ta 5, *Şîr-i Dilîr bâ-Mihr-i Münîr*'de 14 cümle bu şekilde oluşturulmuştur. 17. yüzyıl metinlerinden *Abdal Mûsâ Velâyetnâmesi*'nde 3, *Hikâyet-i Kastamonî ve Tûtî-i Şekeristân*'da 2, Birgili Muhammed Efendi'nin *Vasiyetnâme*'sinde 2, *Peçevî Tarihi*'nde 1, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*'nde 4 cümle bu yapıdadır. 18-19. yüzyıllara ait incelediğimiz metinlerden *Şehnâme Tercümesi*'nde 2, *Nasîhatnâme ve Tevhîd-i Zât* metninde 9, *Tiflî Hikâyeleri*'nde 6 cümle ki'li birleşik yapıdadır. Bu oranın azlığı, ifadeye sadelik ve akıcılık katmakta ve cümlelerin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.

Tamlamalı yapılar da bir metnin üslubu hakkında fikir verebilecek özelliklerdendir. Çalışma için incelediğimiz metinlerin tümünde Arapça kurallara göre yapılmış olan tamlamaların toplam sayısı 167'dir. Bunların 147'si iki kelimededen, 17'si 3 kelimededen ve 3'ü de dört kelimededen meydana gelmiştir. Metinlerde Farsça kurallara göre yapılmış olan isim tamlamalarının sayısı 431'dir. Bunlardan 373'ü iki kelimededen, 51'i üç kelimededen, 5'i dört kelimededen ve 2'si de altı kelimededen meydana gelmiştir. Farsça kurallara göre yapılmış sıfat tamlamalarının sayısı ise 60'tır. Verilen bu rakamların yüzyıllara göre dağılımı açısından bakıldığında da 16 ve 17. yüzyıllarda tamlama kullanımının diğer yüzyıllara göre arttığı görülmektedir. İncelediğimiz metinlerde yer alan Arapça ve Farsça tamlamaların çoğunlukla kalıplaşarak konuşma diline yerleşmiş ifadeler olduğu dikkati çekmektedir: Örneğin; *Hazret-i Ali Cenkeri*'nde 26 Farsça ikili tamlamadan 11'i "Resûl-i Ekrem, Hazret-i Ali" gibi özel isimlerle bunların tekrarı niteliğindeki örneklerdir; *Dânişmendnâme*'deki sayıları toplam dört olan tamlamaların ikisi "salla'llâhu", ikisi "Hazret-i Resûl" örneklerinden ibarettir. *Makâlât*'taki 6 Arapça tamlama "Resulullah (2), kad-desâ'llâhu (2), sırâhu'l-azîz (2)" ibarelerinden oluşmaktadır. Bu tamlamaların büyük bir kısmının eserlerin baş ve son kısımlarından alınmış olan örneklem metinlerde yer alan besmele, hamdele, salvele ve dua içerikli ibarelerde yer aldığı görülmektedir. Bu durum, estetik üslup özelliği gösteren metinlerin giriş kısımlarının daha sanatlı olduğu yargısıyla örtüşmektedir. Folklorik üslup özelliği gösteren bir metnin giriş olarak değerlendirilebilecek bölümleri asıl metne göre tamlamalı yapılarla ve daha uzun cümlelerle oluşturulmuştur. Bu tür giriş bölümleri, sanatçıların maharetlerinin ve eserlerin sanat değerlerinin sergilendiği bölümler olduğu için farklı üslup türlerinde ortak olarak bu bakış açısıyla yazılmış olmaları doğaldır.

Folklorik üslubun egemen olduğu metinlerde, daha çok sanatlı metinlerde görülen, secili yapıların basit örneklerine -nadiren de olsa- rastlanmaktadır. Seci ile oluşturulmuş bu sanatlı söyleyişlerin yine Allah, Peygamber vb. için kurgulanmış olan övgü cümlelerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Metinlerin içerisinde de konuyla ilgili âyetler, hadisler ve bunların dışında Arapça veya Farsça atasözleri, deyimler, kelam-ı kibarlar, halk söyleyişleri, şiir parçalarının yer aldığı görülmüştür. Bu durum, hedef okur kitlesinin alıntılanan ibarelere ve anlamlarına hâkim olduğunu düşündürmektedir. Nitekim

yazarların, bilinmeyebileceğini düşündükleri bazı ibarelerin anlamlarını alın-
tının öncesinde veya sonrasında verdikleri görülmektedir.

Meseleye bu metinlerde yer alan kelime oranları yanında kelime sıklıkları açı-
sından baktığımızda ise yine Türkçenin lehine bir durumla karşı karşıya oldu-
ğumuz söylenebilir. Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerdeki kelime sıklıklarına
bakıldığında bu metinlerde Türkçenin varlığı kadar Arapça ve Farsçanın da ne
ölçüde yer aldığı hakkında kanaat sahibi olmamız mümkün olabilmektedir.

Metinlerdeki Arapça kelimelerin kullanımına bakıldığında bunların sayısında-
ki yoğunluğun çeşitli sebeplerle konuşma diline yerleşmiş kelime ya da kalıp
ifadelerden kaynaklandığı dikkati çekmektedir. Metinlerdeki Arapça kelime
oranlarını arttıran dikkat çekici hususiyetler şunlardır:

Metinlerde yer alan dinî-tasavvufi terminolojinin Arapça kökenli olması bu
noktada önemli bir etkidir. “İslâm, Müslümân, mescid, minber, mihrâb,
hutbe, secde-i şükür, du’â, senâ, vakt, nasib, lebbeyk; abdal, âşık, uryan, me-
ded, himmet, kâfir, mel’ûn, münâfık, bâtıl, azâb, azâb-ı şedîd, aleyk al-” vb.
kelimelerin Arapça lehinde sıklığı arttırdığı söylenebilir. Dinî bir hassasiyet
olarak başlayıp sonrasında ad verme geleneğinin bir parçası hâline gelen
çocuğun adının peygamber, sahabe vb. din büyüklerinin isimleri arasından
veya Kur’ân’da geçen kelimeler içerisinde seçilmesi yönündeki anlayış çerçe-
vesinde eserlerdeki şahıs isimlerinin çoğunlukla Arapça kelimelerden oluşması
da önemlidir. Bunun yanında, “Hazret-i Alî, Abdâl Mûsâ Sultân, Seyyid Battal
Gâzî, Seyyid Hasan Gâzî, Ebu’l-Hacen, Melik Dânişmend Gazi, Ahmed (Ser-
kis)” gibi dinî-tasavvufî şahsiyetler için kullanılan unvan ve lakapların Arapça
oluşu da bu bağlamda etkili olmuştur. Yine “Allahu te’âlâ, Hak sübhânehû
ve te’âlâ, Bârî Te’âlâ, Resûl-i Ekrem, mefhar-ı mevcûdât ve şefî-i ümmet-i
arasât, Ahmed Muhammed Mustafâ aleyhi’s-salâtu ve’s-selâm, ashâb-ı güzîn
rıdvânüllâhi aleyhim ecma’in, Resûl hazreti sallâllâhu ‘aleyhi ve sellem, Haz-
ret-i Şîr-i Hudâ ve İbn-i Amm-i Mustafâ ya’nî Aliyyü’l-Murtazâ kerremâllâhu
vechêhû ve radiyâllâhu anhu hazretleri, Sultan Hacı Bektaşiyü’l-Horasanî
kaddesâllâhu sırrahu’l-azîz, huzûr-ı şerîfleri, ism-i şerîfleri, inşâ’llâh, rahme-
tüllâhi aleyh, selleme teslîmen kesîrâ” gibi Allah, Peygamber ve diğer dinî-ta-
savvufî şahsiyetlerle ve başka kişilerle ilgili çoğunlukla kalıplaşarak konuşma
dilinde yerleşmiş olan saygı, övgü ve dua cümleleri/ibareleri; Arapça kökenli
olup Türkçe konuşma diline girerek yerleşen atasözü, deyim, kelâm-ı kibârlar
ile hikâye anlatıcılarının sıklıkla kullandıkları bilinen “ba’de(hû), ez-în-cânib,

esnâ-yı kelâm, âhirü'l-emr, râviyân-ı ahbâr ve nâkilân-ı âsâr, râviyân-ı ahbâr ve nâkilân-ı âsâr ve muhaddisân-ı rûzigâr şöyle rivâyet iderler ki” gibi kalıplaşmış ibareler/cümleler, söz konusu metinlerdeki Arapça kelime sıklıklarını arttıran kullanımlardır. Bu durumda Arapçanın büyük ölçüde dinî içerikli kelime, ibare ve cümleler şeklinde karşımıza çıktığı söylenebilir.

Bu görüşü incelenen eserlerle desteklemek gerekirse *Hazret-i Ali Cenkleri*'nde en çok tekrarlanan ve böylelikle Arapçanın sıklık oranını arttıran kelimeler, “Hak, Muhammed, Mustafa, Ahmed, Resûlullâh, Cebrâ'îl, Hazret” gibi yaygın kullanım alanı olan özel isimler ya da bunların sıfatlarıdır. Bunun yanında “kerremâ'llâhu vecchê, aleyhi's-salâtü ve's-selâm, radiya'llâhu anhu” gibi dua içerikli kalıp ifadeler de metinde yaygın kullanım alanı bulmuştur. *Danışmendname*'de “Müslümân, namâz, sultân, resûl” gibi kelimelerin sıklığı yanında “Süleymân, Mustafâ, Muhammed” gibi özel isimler; “salla'llâhu, inşâ'allâh” gibi kalıp ifadeler, Arapçanın oranını arttıran unsurlardır. Hacı Bektâş-ı Velî'nin *Makâlât*'ında “Hakk, hazret, Kâbe, resûl” kelimelerinin sık tekrar ettiği, “kaddesa'llâhu, sübhânehû” gibi kalıp ifadelerin de bu dilin lehine olarak sıklığı artırdığı görülmektedir. Şeyhoğlu Sadrüddin'in *Marzubânnâme*'sinde “Hakk, Allâh, te'âlâ, niyyet, rahmet, bereket” gibi kelimelerde kullanım sıklığı görülmekte, “bi-hamdü'llâh” gibi dua ifadeleri de bunu desteklemektedir. *Salıtknâme*'de “Allâh, te'âlâ, İslâm, Müslümân, seyyid” kelimeleri diğerlerine göre daha sık tekrar etmiştir. *Âşık Paşazâde Tarihi*'nde “Allâh, Müslümân, sultân, şeyh” kelimeleri daha çok tekrar etmiş, “Yahyâ, Muhammed, Mustafâ” gibi özel isimler de bu oranı artırmıştır. *Tezkîretü'l-Evliyâ Tercümesi*'nde “Hakk, rahmet, tevhid, tevekkül” gibi kelimelerde, “Muhammed” gibi özel isimlerde ve “rahmetu'llâhi, salavâtu'llâhi” gibi Arapça ifadelerde kelime sıklıkları görülmektedir.

16. yüzyıl örneklerine baktığımızda *Esrârü'l-Ârifin*'de incelenen Arapça kelimelerden “Allâh, Muhammed, Mustafâ, Cebrâ'îl, Kur'ân, Mekke, Medine” gibi özel isimler, “aleyhi, hazret” gibi kelimeler sıklığı artıran kelimeler olarak karşımıza çıkar. *Anonim Satır Altı Kur'ân Tercümesi*'nde “Rabb, Kur'ân, Tevrat, rahmet, rızık” gibi kelimelerde Arapçanın sık kullanımını görüyoruz. *Netâyicü'l-Âmâl ve Menâhicü'l-Ebrâr*'da “Rasûlullâh, ulemâ, hadis, fıkıh” gibi dini terminolojiye ait kelimelerle Hz. Peygamber için kullanılan “aleyhi ve aleyhi-müs-salâtü ve's-selâm” şeklindeki salavat-ı şerife sıkça tekrarlanmıştır. *Mehek-kü'l-İlm ve'l-Ulemâ*'da “sûfi, fikh, âhret, hadîs, hakikat” kelimeleri diğerlerine

göre daha sık tekrarlanmıştır. *Câmi'ü'l-Hikâyât*'ta “Allâh, Hakk, şeyh, hazret, Rasûl'llâh” kelimeleriyle birlikte “razıya'llâhu anh, aleyke yâ rasûla'llâh” gibi kalıp ifadeler; “Mekke, Medîne” gibi özel yer isimleri Arapça unsurlar olarak dikkati çekmektedir. 17. yüzyıl metinlerinden *Abdal Mûsâ Velâyetnâmesi*'nde “kaddesa'llâhu sırrahü'l-azîz” gibi dua ifadeleri, “Resûl, hazret, namâz” gibi kelimelerde sıklık vardır. *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi*'nde “Allah, Resûl, hazret” kelimeleri yanında “rahmetu'llâh, inşâ'allâh” gibi kalıp ifadeler, “Murâd, Süleymân, Mustafâ” gibi özel isimler sık tekrarlanmaktadır. 18-19. yüzyıllara ait incelediğimiz metinlerden *Şehnâme Tercümesi*'nde “âdem, âhîret, şeyh” gibi kelimeler; *Nasihatnâme ve Tevhîd-i Zât* metninde “âhîret, te'âlâ, tevhîd, vahdet” gibi kelimelerde ve “zikru'llâh, Rasûllu'llâh” gibi tamlamalarda; *Tıftî Hikâyeleri*'nde ise “Cenâb-ı Hakk, hazret, rahmet” gibi Arapça kelimelerin sıkça kullanıldığı görülmektedir.

Yukarıdaki dağılıma bakıldığında folklorik üslup özelliği gösteren metinlerde Arapçanın daha çok dinî terminoloji, özel isimler, Tanrı'nın isimleri, peygamberlerin isim ve sıfatları, yer isimleri ve kalıplaşmış dua ifadelerinde yerleştiği görülmektedir. Bununla birlikte Türkçenin cümle dizilişi açısından bakıldığında Arapçanın konumu çok etkin görünmemektedir. Farsçanın ise -özellikle folklorik üslup açısından Türkçenin konumu ile kıyaslanarak değerlendirildiğinde- kayda değer bir etkisinin olmadığı anlaşılmaktadır. İncelenen metinlerdeki kelime sıklıkları açısından bakıldığında Farsça kökenli kelimelerin sayıca az olan varlığı yanında, kullanılan kelimelerin de sıklık açısından tekrar etmediği fark edilmiştir. Sonuçta kelime sıklıkları açısından metinlerde yer alan her üç dilin konumuna bakıldığında Türkçenin cümlenin temelini oluşturması anlamında önemli bir konum elde ettiği söylenebilir.

Sonuç

Bu çalışmada Osmanlı mensur metinlerinde folklorik üslup kullanımının araştırılması amaçlanmıştır. Araştırmada kullanılmak üzere ağırlıklı olarak kuruluş dönemi (13-15. yüzyıllar) metinlerinden ve diğer yüzyıllarda da dönem üslubu ortalamasının altında kalan mensur eserlerden örneklem seçimi yapılmıştır. Seçilen örnek metinler üzerinde kelime, ibare ve cümle düzeyinde incelemeler yapılmış ve folklorik üslup özelliklerine dair birtakım tespitlerde bulunulmuştur.

Folklorik üslupla kaleme alınmış metinlerde kelimelerin çoğunlukla Türkçe olduğu, kullanılan Arapça ve Farsça kelimelerinse genellikle halk arasında dolaşımda olan dinî terminoloji ve kişi adlarından ibaret olduğu, cümlelerinse ağırlıklı olarak kısa ve basit yapıya olduğu görülmektedir. Eserlerin diline ait bu özellikler, ister istemez anlamın da sadeliği olarak metinlere yansımaktadır. Şu ana kadar yapılan folklorik üslup çalışmaları, tamamıyla manzum metinler üzerinden yürütülmüştür. Bu çalışmalarda Necâtî Bey gibi folklorik üslubu benimseyen şairlerin şiirleri üzerinden meseleye bakılarak daha çok metinde yer alan atasözü, deyim gibi folklorik öğelere ve sade söyleyişe odaklanıldığı görülmektedir. Ancak bir üslup özelliğine ait sağlıklı veriler elde edilebilmesi için bir metnin hem şekline ait kurgusal yapısının hem de diline ait özelliklerinin bir arada değerlendirilmesi gerekmektedir.

Çalışmada ele alınan metinler, konuya dair bir sonuca varmak için tarafımızdan yeterli görülmüştür, örnekleri çoğaltmak ulaşılan sonucu değiştirmeyecektir. Folklorik üslup, 13-15. yüzyılın dönem üslubu olarak öne çıktığından, çalışmada vurgulanan bazı türlere dair örnekler hariç tutularak, bu yüzyıla dair hangi metin çalışmada sunulan başlıklar açısından değerlendirilse aynı sonuçları görmek mümkündür. Sonraki yüzyıllar için seçilen metinler de buradaki isimlerle sınırlı değildir. *Seyyid Sultan Şucâeddîn Velî (Baba İlyas Horasanî) Velâyetnâmesi*, *Hâcî Bektâş-ı Velî Velâyetnâmesi*, *Demir Baba Velâyetnâmesi*, Şeyhoğlu Sadrüddin'in *Kâbûs-nâme Tercümesi*, *Hamzanâme* gibi metinler de benzer çerçevede değerlendirilebilir. Örneğin 16. yüzyılda özellikle III. Murad ve III. Mehmed'in saltanat dönemlerinde ortaya konan metinlerin Türkçe olması gerektiğine dair yönetim tarafından yapılan yönlendirme ve eser siparişi, bu dönemde basit, anlaşılır ve kısa hikâyelerden oluşan *Miftâh-ı Cifri'l-Câmî*, *Dâsitân-ı Ferruh u Hü mâ* ve *Bahâristân* gibi kendi döneminin folklorik üslup özelliği gösteren metinlerinin yazılmasını sağlamıştır. 18. yüzyılla birlikte ise mahallileşme çerçevesinde yine benzer içerikteki metinlerin Türkçenin baskın olduğu, sade ve anlaşılır üslupla yazıldığı bilinmektedir. Bu çerçevede çalışmada, eserlerin üslubunun belirlenmesinde dönem üslubunun göz önünde bulundurulması gerektiğine de vurgu yapılmak istenmektedir. Örneğin kuruluş döneminde ortaya konan *Hazret-i Ali Cenklere* ile 16. yüzyılın sonunda yazılan *Dâsitân-ı Ferruh u Hü mâ* metinlerinin her ikisi de folklorik üslup özellikleri göstermekle birlikte, yazıldıkları yüzyılın genel dil ve üslup anlayışı gereği, folklorik üslubun söz konusu metinlerdeki görünümünde elbette ki farklılıklar olacaktır. *Dâsitân-ı Ferruh u Hü mâ*'da yer

alan cümleler, *Hazret-i Ali Cenkleri* metnine göre daha uzun ve sanatlı görünebilir ancak kendi döneminden yazılan başka metinlerle karşılaştırıldığında *Dâsitân-ı Ferruh u Hü mâ'* nın da daha sade bir üsluba sahip olduğu görülür. Dolayısıyla üslup üzerine yapılacak çalışmalarda bütün yüzyılları kapsayan ortak özellikler ancak eserlerin üretildikleri yüzyılın üslup özelliklerine göre belirlenirse sağlıklı sonuçlar ortaya çıkaracaktır.

Çalışmada ulaşılan öncelikli sonuç, Osmanlı nesir metninin, bazı ortak özellikler taşımakla birlikte, dil kullanımını açısından genel bir değerlendirmeye tabi tutulmasının doğru olmayacağıdır. Mevcut yaygın kaniya göre kuruluş dönemine ait metinlerde Türkçenin kullanım oranının fazla olması beklenen bir sonuç iken sonraki yüzyıl metninin diline dair yapılan çalışmalarda Arapça ve Farsçanın hâkim özelliği, Türkçenin baskın olduğu metinlerin de olabileceği düşüncesini arka plana itmiştir. Oysaki bu çalışma, folklorik üslup özelliği gösteren metinlerin her yüzyılda üretildiğini ve kendisine muhatap bulunduğunu göstermektedir. Bu durumda Osmanlı edebiyatı çerçevesinde yüzyıl üslubuna dair yapılan bir araştırmada tercih edilen dil hakkında genel bir hüküm vermenin doğru olmayacağı, her dönemde her tür üslupla metinlerin yazılmış olduğu vurgulanması gereken bir noktadır.

Notlar

- 1 Âşık Çelebi, öncelikle insanların söyleme yeteneğinin ve dolayısıyla da sözün “kelâm”ın bütün türlerini/düzeylerini kuşatmaktan âciz olduğunu belirterek insanların söyleyebilecekleri sözün sınırını ortaya koyar. Bundan sonra da sözün özünde “nazm” ve “nesr” olmak üzere ikiye ayrıldığını belirtir. Bunların da “a'lâ” ve “ednâ” olarak ikiye ayırır (Kılıç 2010: 120). Açıklamalarından anlaşıldığı kadarıyla Âşık Çelebi'nin bu son sınıflandırmasındaki ölçütü metinlerin lafzı ve üslubu değil; -klasik kültür anlayışına uygun olarak- “hikmet” ölçüsü çerçevesinde taşıdıkları mana yüküdür. Mana değeri yüksek hikmetli sözler “a'lâ”, hikmet değeri taşımayan anlamsız sözler ise “ednâ” olarak değerlendirilmiştir.
- 2 Recâizâde'nin tasnifi esasen nesrin değil üslûbun türlerini ortaya koymayı hedeflemektedir. Recâizâde, M. Emile Le Frank'a ait olan bu sınıflandırmanın Türk edebiyatı için de kullanılabileceğini belirtmiştir (Kılıç 2016: 52-53, 64). Diğer çalışmalarda olduğu gibi *Ta'lim Edebiyat'*ta da yapılan sınıflandırmaya ilişkin örnekler verilmiştir. Ancak öteki çalışmalardan farklı olarak burada

verilen örneklerin mensur ve manzum metinlerden seçildiği görülmektedir. Bu durum, Recâizâde'nin söz konusu tasnifin sadece nesir için değil nazım için de uygulanabilir olmasını tasarladığı anlaşılmaktadır.

- 3 Hakan Karateke (2010: 50) Osmanlı kültüründe yaygın olarak birçok şeyin “ednâ, evsât ve a'lâ” şeklinde üçe ayrıldığını; sınıflandırılan diğer malzemeler gibi nesirde de bu tasnifin bir orijinalliğinin veya tasnif edilen nesneye ait bir rafine edilmişliğinin olmadığını belirtir. Karateke ayrıca Orta Çağ Latince belagatinin de benzer şekilde “humile, medium ve sublime” şeklinde sınıflandırıldığını kaydeder. İ. Hakkı Aksoyak (2010: 69), Fars nesrinin de benzer şekilde sınıflandırıldığını tespit etmiştir. Buna göre Hüseyin Hatibî ve Sadettin Kocatürk, Acem nesrini “konuşma nesri ve hitabe nesri”; “nesr-i mürsel, nesr-i fennî, naklî ve vasfî nesir, nesr-i şairane, nesr-i sade”; “sufiyanne, fennî (sanatlı, artistik nesir), müsecca” şeklinde tasnif etmişlerdir.
- 4 Menderes Coşkun (2010: 76-83) Batı'da üslup çalışmalarının matematik, bilgisayar ve istatistik destekli olarak gerçekleştirildiğini ve bu anlayışın 1887'de Mendenhall ile başladığını belirtir. Bu inceleme yönteminde formüller ve şemalar vasıtasıyla yazarın kaleme aldığı bütün metinlerdeki üslup özelliklerinin mukayeseli bir şekilde incelenmesiyle kişinin eserler ve türler üstü üslubu fark edilmeye çalışılır. Bu çalışmalarda yazarın üslubu “sözlük genişliği, kelime zenginliği”, “farklı kelimelerin toplam kelime sayısına oranı”, “kelime kullanım sıklığı”, “yakın ve eşanlamlı kelimeler”, “fonksiyonel kelimeler (edat, bağlaç türü kelimeler)”, “kelime uzunluğu”, “kelime türlerinin dağılımı”, “n-gramlar”, “cümle uzunluğu”, “cümle ve kelime yapısı”, “imlâ ve yazım yanlışları” gibi hususiyetler üzerinden tespit edilmeye çalışılmıştır.
- 5 Bir eserin üslubunu tanımlamak için kullanılan terimlerle bunlara yüklenen anlamlarda bir belirsizlik söz konusudur. Tezkireler ve belagat kitapları gibi eserlere bakıldığında Osmanlı okur-yazarlarının üslubu tanımlamaya yönelik farklı bir terminolojiye sahip oldukları görülür. Fakat söz konusu eserlerde bu terimlerin anlamları verilmediği gibi şu ana kadar yapılan çalışmalarda da hangi terimle ne tür bir üslubun kastedildiği açık bir şekilde ortaya konamamıştır.
- 6 Mustafa İsen bu tespitine örnek olarak Fuzûlî'nin *Şikâyetnâme*'sini verir. Buna göre *Şikâyetnâme* inşa düzeyine yükselmiş, bedii/estetik üslubun en güzel örneklerinden bir olmasına rağmen söz varlığı açısından ağıdalı bir eser değildir (İsen 2011: 149).

Kaynaklar

- Akçadağ, Vijdan (2008). *Realist İstanbul Hikâyeleri*. Yüksek Lisans Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi.
- Aksoyak, İ. Hakkı (2010). “Eski Türk edebiyatında nesir üzerine bazı değerlendirmeler”. *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları V, Nesrin İnşası, Düzyazıda Dil, Üslup ve Türler*. (Haz. Hatice Aynur, Müjgân Çakır, Hanife Koncu, Selim S. Kuru, Ali Emre Özyıldırım). İstanbul: Turkuaz Yay. 56-71.
- Balkanlı, Suzan (2010). *Hikayet-i Sipahi-i Kastamonî Tuti-i Şekeristan (vr. 1-27) (İnceleme-Transkripsiyon-Metin-Dizin)*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Bülbül, Tuncay (2011). *İsmail b. Ali, Câmî'ül-Hikâyât (İnceleme-Metin)*. Ankara: Grafiker Yay.
- Cosun, Gökhan (2006). *Behmen-nâme: Dil ve Edebiyat İncelemesi*. Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.
- Coşkun, Menderes (2010). “Üslup üzerine bazı değerlendirmeler”. *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları V, Nesrin İnşası, Düzyazıda Dil, Üslup ve Türler*. (Haz. Hatice Aynur, Müjgân Çakır, Hanife Koncu, Selim S. Kuru, Ali Emre Özyıldırım). İstanbul: Turkuaz Yay. 72-83.
- Çakır, Müjgân ve Koncu, Hanife (haz.) (2010). *XVI. Yüzyıldan Bir Aşk Hikâyesi: Medhî'nin Şîr-i Dilîr bâ-Mihr-i Münîr'i*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Çaldak, Süleyman (2006). “Eski Türk Edebiyatında Nesir (Düz Yazı)”. *Bilimin ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, Yıl: 7, S. 77-78, s. 74-90.
- Çamlıca, Orhan (2006). *Ahmed Câhidi'nin Nasihatnâme ve Tevhîd-i Zât Adlı Risâlelerinin Tablîli*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Demir, Necati (2004). *Dânişmend-nâme*. Ankara: Akçağ Yay.
- Demir, Necati ve Mehmet Dursun Erdem (2007a). *Hazret-i Ali Cenkleri*. 2 C. Ankara: Destan Yay.
- Demir, Necati ve Mehmet Dursun Erdem (2007b). *Saltık-nâme*. 3 C. Ankara: Destan Yay.
- Diñç, Beyhan (2005). *Peçevî Tarihi (250b-284a, Metin, Dizin, Özel Adlar Sözlüğü)*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Duman, Musa (2000). *Birgüli Muhammet Efendi, Vasiyetname (Dil İncelemesi, Metin, Sözlük, Ekler İndeksi ve Tıpkıbasım)*. İstanbul: R Yayınları.
- Durmuş, Mustafa (2007). Osmanlı Sahası Türkçe Şair Tezkirelerinin Üslup Özellikleri. Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Evlîya Çelebi b. Dervîş Mehmed Zillî (2006). *Evlîya Çelebi Seyahatnamesi (Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini)*. I. Kitap. (haz. Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı), İstanbul: YKY.

- Gevrek, Hasan (2010). *Hikayet-i Sipahi-i Kastamoni Tuti-i Şekeristan (vr. 28-54) (İnceleme-Transkripsiyon-Metin-Dizin)*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Gürışık, Bihter (2005). *Peçevî Tarihi (40b-80a, Metin, Dizin, Özel Adlar Sözlüğü)*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Güzel, Abdurrahman (1999). *Abdal Mûsâ Velâyetnâmesi*. Ankara: TTK Yay.
- İsen, Mustafa (2011). “XVI. Yüzyılda Nesir”. *XVI. Yüzyıl Türk Edebiyatı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yay.
- İz, Fahir (1996). *Eski Türk Edebiyatında Nesir (XIV. Yüzyıldan XIX Yüzyıl Ortasına Kadar Yazmalardan Seçilmiş Metinler)*. Ankara: Akçağ Yay.
- Karateke, Hakan (2010). Osmanlı Nesrinin Cumhuriyet Devrinde Algılanışı”. *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları V, Nesrin İnşası, Düzyazıda Dil, Üslup ve Türler*. (Haz. Hatice Aynur, Müjgân Çakır, Hanife Koncu, Selim S. Kuru, Ali Emre Özyıldırım). İstanbul: Turkuaz Yay. 44-55.
- Kılıç, Arabeý (2016). “Klâsik Türk Edebiyatında Tarz-ı Nesir Üç müdür?”. *HİK-MET - Akademik Edebiyat Dergisi, Abdulkerim Abdulkadiroğlu Özel Sayısı*, Yıl: 2, S. 3, s. 51-79.
- Kılıç, Filiz (hızl.) (2010). *Âşık Çelebi, Meşâirü’ş-Şuarâ İnceleme-Metin*. 3 C. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü.
- Korkmaz, Zeynep (Haz.) (1973). *Sadrüddin Şeyhoğlu, Marzubân-nâme Tercümesi, İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım*. Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF Yay.
- Köksal, M. Fatih (2009). “Nesir ve Seci”. *Klâsik Dönem Osmanlı Nesir Metinleri*. Haz.: Cihan Okuyucu, Ahmet Kartal, M. Fatih Köksal. İstanbul: Kriter Yay.
- Mengi, Mine (2007). “Eski Türk Edebiyatında Nesir: Gelişimi ve Kaynakçası”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 5, S. 10. S. 43-76.
- Özcan, Abdülkadir (hızl.) (2003). *Fatih Sultan Mehmed, Kânunnâme-i Âl-i Osman (Tablil ve Karşılaştırmalı Metin)*. İstanbul: Kitabevi.
- Özkan, Abdurrahman (2009). *Mehekkül-’İlm ve’-’Ulemâ, Giriş-İnceleme-Metin-Dizinler-Tıpkıbasım*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Özkan, Abdurrahman (2015). *Netâyicü’l-A’mâl ve Menâhicü’l-Ebrâr (Amellerin Neticeleri ve İyilerin Yolları) Giriş-İnceleme-Metin-Dizinler-Tıpkıbasım*. Konya: Palet Yay.
- Recâzâde Mahmûd Ekrem (1299). *Ta’lîm-i Edebiyyât*. İstanbul: Mihran Matbaası.
- Sarıkaya, M. Saffet (2004). *Seyyid Hüseyin İbn Seyyid Gaybî, Şerhu Hutbeti’l-Beyân (İnceleme-Metin)*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Sona, İbrahim (2012). *Türk Edebiyatında Tütî-nâme Hikâyeleri (İnceleme-Tenkitli Metin)*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Şehsuvaroğlu, Bedi N. (1961). *Eşref b. Muhammed, Hazâ’inü’s-Sa’âdât*. Ankara: TTK Yay.
- Token, Mustafa (2011). *Anonim Satır Altı Kur’ân Tercümesi (İnceleme, Metin, Tıpkı-*

- basım Örnekleri*). Konya: Selçuk Üniversitesi Yay.
- Yastı, Mehmet (2011). *Esrârü'l-Ârifin*. Konya: Kesit Yay.
- Yavuz, Kemal ve M. A. Yekta Saraç (haz.) (2003). *Âşık Paşazade, Osmanoğulları'nın Tarihi*. İstanbul: K Kitaplığı (Koç Kültür Sanat Tanıtım).
- Yavuz, Orhan (1986). *Anadolu Türkçesi İle Yapılan En Eski Tezkîretü'l-Evliyâ Tercümesi ve Dil Özellikleri*. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Yıldız, Nilgün (2005). *17. Yüzyılda Yapılmış Mensur Şehnâme Tercümesi (80a-119b)*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Yıldız, Osman (2002). *Orta Osmanlıca Dönemine Ait Bir Dil Yedigârı Ahvâl-i Kıyâmet (Giriş, İnceleme, Metin, Dizinler)*. Isparta: Şule Yay.
- Yılmaz, Ali, Mehmet Akkuş ve Ali Öztürk (Haz.) (2007). *Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli, Makâlât*. Ankara: TDV Yay.
- Yücel, Yaşar (1974). *Osmanlı Devlet Düzenine Ait Metinler I, Kitâb-ı Müstetâb*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Folkloric Style Features of Ottoman Prose

Tuba Işınsu Durmuş*
Mehmet Gürbüz**

Abstract

In this study, the usage of folkloric style will be analysed in the Ottoman prose texts which have not been subject to research before. The purpose of the research is to determine the characteristics of folkloric style with defining word groups and sentence structures in the selected texts. From here, we will try to find answers to the question of which features of a folkloric style a text indicates. In addition, the correctness of the view that folkloric style is used only in the texts of the establishment period will be questioned which is expressed as a wrong information in some works related to the subject. Also, it will be examined that texts which shows folkloric features can be followed until the last period of Ottoman literature. In this frame, prose texts belonging to different periods and types are evaluated in terms of stylistic features and an examined the properties they carried. In the study, data were taken over the sampling method, and enough sections were included in the study to give an idea about 90% of the texts. As a result of this study, it will be evaluated what these results will mean.

Key Words

Ottoman prose, folkloric style, style classifications

Date of Arrival: 15 June 2017 – Date of Acceptance: 15 August 2017

You can refer to this article as follows:

Durmuş, Tuba Işınsu - Mehmet Gürbüz (2018). "Osmanlı Nesrinin Folklorik Üslup Özellikleri". *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 87: 101-128.

* Assoc. Prof. Dr., TOBB ETÜ, Faculty of Science and Literature, Turkish Literature – Ankara/Turkey

** Assoc. Prof. Dr., Necmettin Erbakan University, Faculty Of Social Sciences and Humanities, Department Of Turkish Language And Literature – Konya/Turkey
meingurbuz@gmail.com

Особенности фольклорного стиля османской прозы

Туба Ышынсу Дурмуш*
Мехмет Гюрбюз**

Аннотация

В настоящей работе будет проанализировано использование фольклорного стиля в текстах османской прозы, которые раньше не исследовались. Целью исследования является выявление слов, групп слов и структур предложений в избранных текстах и определение особенностей фольклорного стиля. На этой основе автор постарается найти ответ на вопрос по каким особенностям, присутствующим в тексте, он может быть отнесен к фольклорному стилю. Кроме того, будет поставлена под сомнение правильность представления о том, что фольклорный стиль используется только в текстах начального периода, на что указывается в работах, связанных с данной темой. Исследуемые тексты позволяют судить о том, в какой мере фольклорный стиль в можно наблюдать в текстах, относящихся к позднеосманскому периоду. Исходя из этого, исследованы прозаические тексты различных периодов, относящиеся к разным жанрам, рассмотрены их стилистические особенности. В исследовании были привлечены данные по методу выборки, и было включено достаточно разделов, чтобы дать представление о 90% текстов. В результате этого исследования будет оценено, что означают эти результаты.

Ключевые слова

Османская проза, фольклорный стиль, классификация стилей

Поступило в редакцию: 15 июня 2017 г. – Принято в номер: 15 августа 2017 г.

Ссылка на статью:

Durmuş, Tuba İşınsu - Mehmet Gürbüz. (2018). Osmanlı Nesrinin Folklorik Üslup Özellikleri. *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* Sayı 86: 101-128.

* Доц., д-р, Университет экономики и технологий ТОВВ ЕТÜ, факультет естественных наук и филологии, кафедра турецкого языка и литературы – Анкара / Турция
tdtubadurmus@gmail.com

** Доц., д-р, Университет Неджмедина Эрбакана, факультет общественных и гуманитарных наук, кафедра турецкого языка и литературы – Конья / Турция
meingurbuz@gmail.com